

Теория и практика управления

УДК 65.014.1:016.1

ДІАГНОСТИКА ПРОЦЕСУ ТА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ОРГАНІЗАЦІЙ І ПІДПРИЄМСТВ СИСТЕМИ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ

Власенко В.А.

У статті досліджено особливості процесу формування механізму управління розвитком організацій і підприємств системи споживчої кооперації України відповідно до вимог ринкового середовища: проаналізовано процедуру здійснення процесу управління розвитком кооперативних організацій і підприємств, запропоновано модель взаємозв'язку основних напрямів реалізації механізму управління розвитком системи споживчої кооперації України, розроблено заходи по удосконаленню господарського механізму кооперативного сектору економіки.

Ключові слова: *розвиток, процес управління, механізм управління розвитком, соціально-економічна система, система споживчої кооперації, стратегія розвитку, потенціал системи, підсистеми організації, конкурентноздатність підприємств, комплексний підхід.*

Постановка проблеми. Соціально-економічні процеси, що відбуваються в період трансформації українського суспільства, вимагають переосмислення практики ведення господарської діяльності з метою запобігання негативному впливу зовнішнього середовища на успішне функціонування і подальший розвиток соціально-економічних систем. А це, у свою чергу, вимагає формування відповідної концепції управління розвитком кожного суб'єкту ринку, що є особливо актуальною складовою всебічного наукового аналізу.

Метою досліджень, що проводяться у даному напрямку, є конкретизація інструментарію та відповідних механізмів, за допомогою яких керуюча підсистема здійснює вплив на розвиток загальної системи управління.

Досить актуальними на сьогоднішній день залишаються питання розробки і впровадження у практичній діяльності адекватного вимогам ринку, цілісного і гнучкого механізму управління розвитком системи споживчої кооперації України, який би міг задовольнити інтереси всіх зацікавлених сторін (споживачів, пайовиків і працівників системи, вищі органи управління, місцеве суспільство тощо).

Питання розвитку системи споживчої кооперації України досліджували провідні вчені: М.І. Туган-Барановський, А.В. Чайнов, А.М. Фрідман, В.В. Апопій, С.Г. Бабенко, С.Д. Гелей, А.Р. Бернвальд, В.І. Блістер, В.С. Марцин, В.Т. Смірнов, В.Т. Жигалов, Я.А. Гончарук, І.А. Маркіна, М.П. Овчарук, Н.М. Ушакова та інші. У своїх працях дослідники визначили сутність, особливості, стадії розвитку споживчої кооперації на сучасному етапі, зупинилися на аналізі факторів, що впливають на процес функціонування організацій і підприємств системи в умовах мінливого конкурентного середовища.

Роботи багатьох вчених [2-5] свідчать про невирішеність і практичну значущість подальшого розкриття питань формування і впровадження ефективного механізму управління розвитком системи споживчої кооперації України в ринкових умовах господарювання.

Основна мета статті – визначити концептуальні особливості формування процесу та механізму управління розвитком організацій і підприємств системи споживчої кооперації України відповідно до вимог ринкового середовища.

Завдання дослідження. Для досягнення поставленої мети дослідження автором було проаналізовано процедуру здійснення процесу управління розвитком кооперативних організацій і підприємств, запропоновано модель взаємозв'язку основних напрямів реалізації механізму управління розвитком системи споживчої кооперації України, а також розроблено заходи (напрямки) щодо удосконалення господарського механізму кооперативного сектору економіки.

Кожне підприємство (організація, установа, об'єднання, філія тощо) як відкрита соціально-економічна система, незалежно від форм власності та сфер господарювання, прагне досягти найвищого рівня свого розвитку. Ступінь такого розвитку, з одного боку, залежить від оптимальності встановлених цілей, правильності обраної стратегії, виробничих потужностей, наявних ресурсів, а також умов функціонування підприємства в нестабільному зовнішньому середовищі. З іншого боку, він визначається готовністю системи перейти до якісно нового стану і наявністю кількісного потенціалу системи, можливістю зростання її виробничих характеристик.

Розгляд основних напрямків розвитку соціально-економічних систем в умовах постійних змін оточуючого середовища за рахунок діагностики процесу управління їх розвитком та оцінки механізму управління функціональними підсистемами дозволяє виявити внутрішні конкурентні переваги та визначити шляхи подальшого удосконалення цих систем [7, с. 144-145].

Споживча кооперація належить до скарбниці видатних надбань людства на шляху пошуку справедливого і досконалого громадянського суспільства. Вона успішно витримала випробування часом і довела свою життєздатність в умовах різних суспільно-політичних формацій і типів економіки. До того ж, споживча кооперація функціонує як цілісна соціально-економічна система. З усіх складових кооперативного сектору економіки вона є найбільш структурованою та організаційно оформленою.

Динамічний розвиток системи кооперативного господарювання характеризується чіткою тенденцією до економічного зростання. Так, на початок 2008 року у системі діють майже 6 тис. господарюючих суб'єктів, понад 23 тис. кооперативних магазинів, закладів ресторанного господарства, об'єктів з надання побутових послуг, 1,6 тис. заготівельних пунктів і майже 800 підприємств власного господарства, працюють близько 500 сучасних кооперативних маркетів. У 2007 році отримано від господарської діяльності 113,7 млн. грн. чистого прибутку, що вдвічі більше попереднього року. Зросли власні кошти в обороті, пайовий капітал, зменшено непродуктивні витрати, пов'язані з реалізацією та управлінням у торгівлі. Прибутково працювали у 2007 році майже 95% всіх підприємств і організацій системи. Поступово ліквідована заборгованість із виплати заробітної плати, а у порівнянні з 1995 роком її рівень збільшився у 16,6 разу. За останні шість років створено близько 14 тис. додаткових робочих місць [8, с. 23].

Проте, і надалі у роботі організацій і підприємств системи залишаються недоліки і невикористані резерви, які можна пояснити несвоєчасним виконанням основних положень Стратегії розвитку споживчої кооперації на період 2004-2015 рр., відсутністю галузевих програм розвитку організацій, підприємств, об'єднань власного господарства на рівні сільських і районних споживчих товариств, недостатнім рівнем капіталовкладень у розвиток системи з боку пайовиків та потенційних інвесторів, невмінням деяких керівників працювати в умовах жорсткої конкуренції за споживача на ринках товарів та послуг.

Якісна реалізація стратегій розвитку організацій і підприємств споживчої кооперації можлива за умови створення певного механізму управління функціональними підсистемами (економічними, соціальними, технічними тощо) як системи взаємозв'язку методів впливу суб'єкту на об'єкти управління, основних функцій управління, принципів взаємодії внутрішніх складових (цілей, завдань, структур, ресурсів, технологій) із основними елементами оточуючого середовища (конкурентами, споживачами, інвесторами, постачальниками та іншими контрагентами) для ефективного використання наявних ресурсів.

Важливе значення має стан рівноваги, досягнення позитивних змін у розвитку соціально-економічної системи. Кожен господарюючий суб'єкт в умовах конкуренції повинен прагнути досягти економічного зростання, а у випадку небажаних відхилень господарсько-фінансової та виробничої діяльності, враховуючи вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, мати потенційні можливості повернення до стійкого розвитку [5, с. 86].

Для цього необхідно використовувати всі елементи механізму господарювання і створювати такі умови, які б дозволяли управляти небажаними відхиленнями від динамічного розвитку. Найбільших успіхів при цьому можуть досягти керівники, які здатні створити умови для відновлення початкового стану рівноваги після деструктивного впливу зовнішніх факторів (відхилення ключо-

вих параметрів системи від нормального значення) та виявити внутрішні чинники подальшого зростання своїх організацій та підприємств.

Науково обґрунтований процес управління розвитком організацій і підприємств кооперативної системи господарювання має включати процедуру діагностики його існуючого стану, встановлення системи стратегічних цілей діяльності, визначення можливостей зростання кількісних показників та досягнення основних якісних змін у процесі еволюції соціально-економічної системи, дослідження ступеню відхилення показників від запланованих, а також враховувати перспективи подальшого розвитку складових елементів і системи управління в цілому (рис. 1).

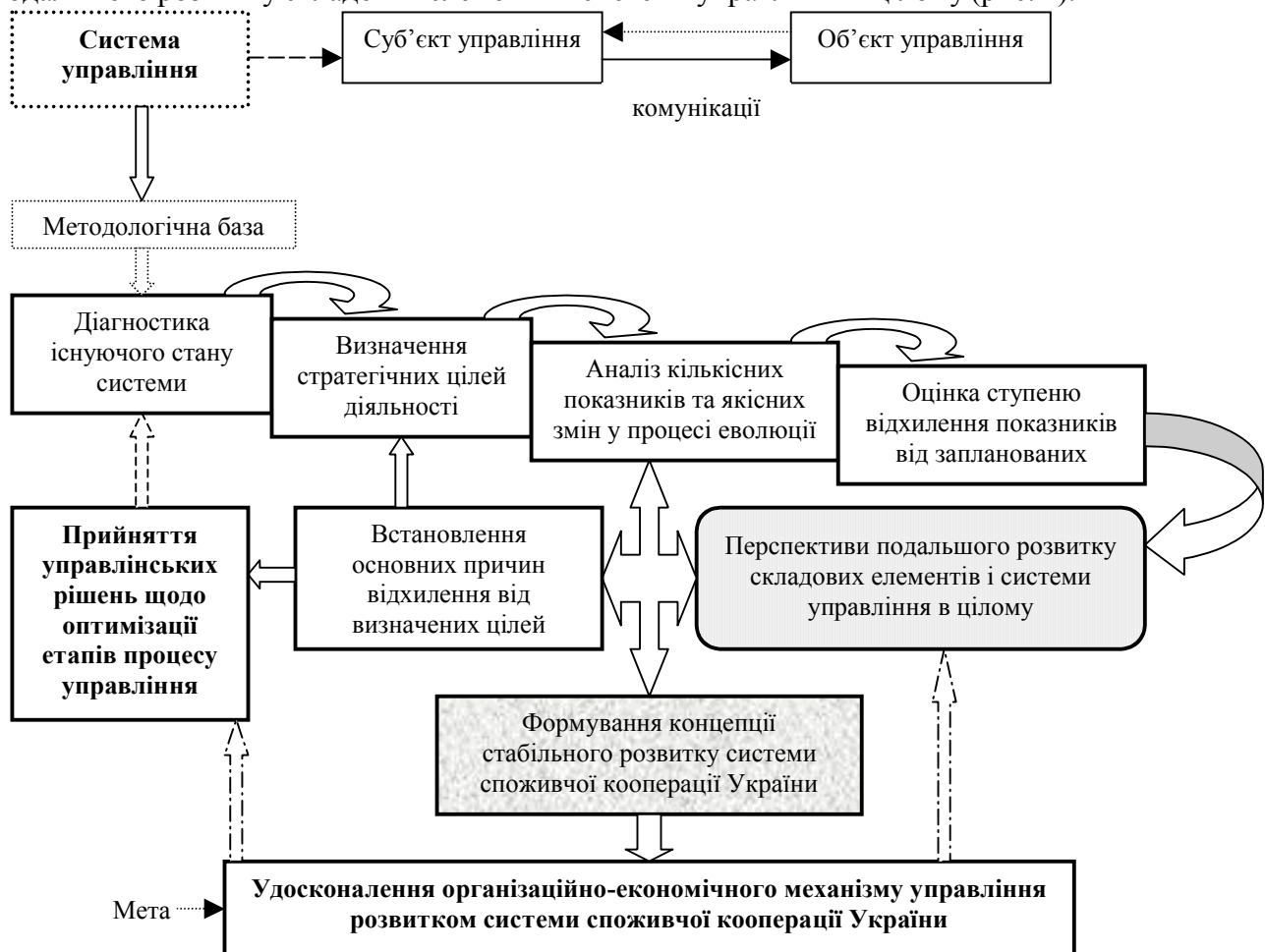


Рис. 1. Узагальнена процедура здійснення процесу управління розвитком організацій і підприємств системи споживчої кооперації України

Основною метою реалізації зазначеної концепції має бути прийняття оптимальних управлінських рішень вищим керівництвом щодо раціоналізації процесу управління, поліпшення взаємодії керуючої і керованої підсистем, удосконалення організаційно-економічного механізму управління розвитком системи споживчої кооперації України.

Запропонований механізм управління повністю відповідає основним фазам суспільного відтворення на мікрорівні (виробництво, розподіл, обмін і споживання матеріальних благ) і узгоджується із основними напрямками Стратегії розвитку споживчої кооперації на 2004-2015 рр. [10, с. 20-27].

Розвиток соціально-економічної системи можливий за умови наявності чітко встановлених цільових орієнтирів діяльності, доступності всіх видів ресурсів, існування адекватних вимогам сьогодення систем комунікації [1, с. 16], функціонування гнучкого механізму управління, своєчасності проходження процесів в межах підсистем та використання відповідних методів контролю досягнутих результатів [9, с. 637-638]. Лише комплексне поєднання цих елементів дозволяє соціально-економічній системі розвиватися.

Наступний етап процесу реалізації концептуальних основ формування організаційно-економічного механізму управління розвитком соціально-економічних систем пов'язаний із дослідженням тактичних заходів по укріпленню їх потенціалу. Загалом, систему взаємозв'язків основних напрямків

реалізації механізму управління розвитком системи кооперативного господарювання на тактичному рівні можна представити на рис. 2.

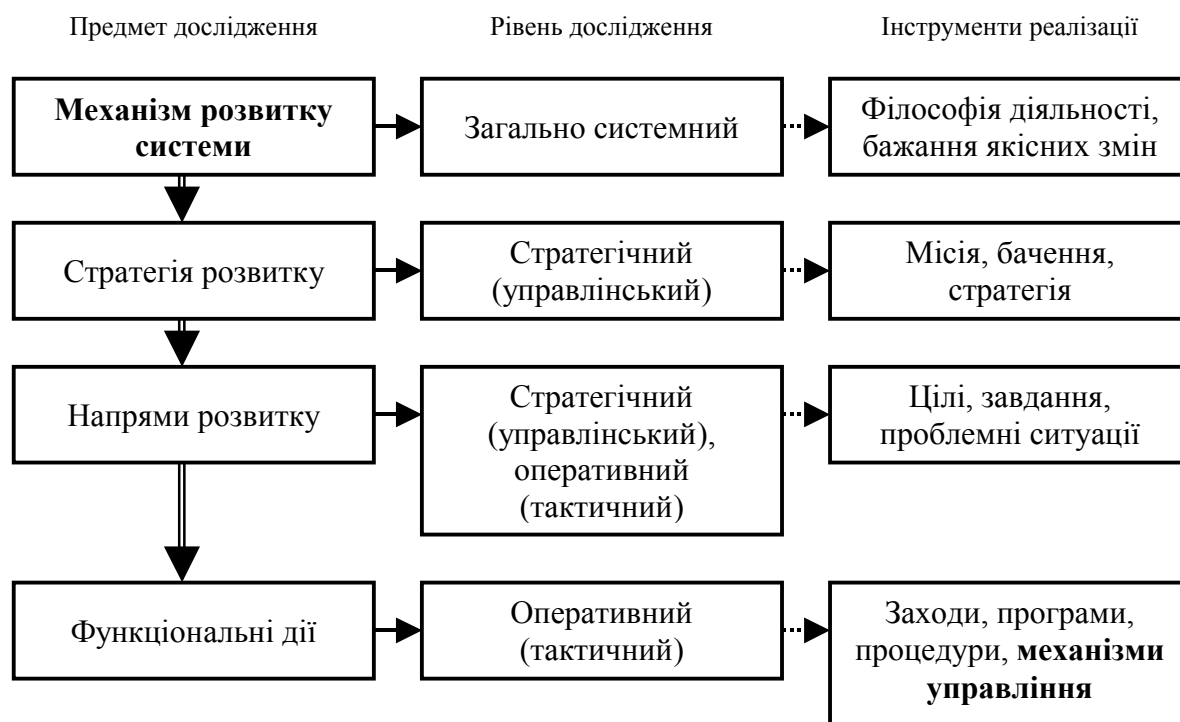


Рис. 2. Модель взаємозв'язку основних напрямів реалізації механізму управління розвитком системи споживчої кооперації України

Як ми бачимо із рис. 2, автором запропонована модель взаємозв'язку основних напрямів реалізації механізму управління розвитком системи споживчої кооперації за предметом, рівнем дослідження та інструментами реалізації. Слід відзначити, що механізми розвитку систем закладені у суті їх діяльності, баченні необхідності якісних змін. Надалі розробляються стратегія та напрямки розвитку системи відповідно до місії, цілей, завдань, стратегії поведінки у перспективі та ступеню складності проблемних ситуацій, що виникають. На оперативному (тактичному) рівні повинні впроваджуватися функціональні дії, конкретна реалізація яких закріплена у системі тактичних заходів, оперативних процедур, програм, механізмів управління. Завдяки такій структурованій послідовності можна визначити конкретний напрямок розвитку системи, відповідно до існуючих традицій і бажання перейти до якісно нового стану динамічної рівноваги, пришвидшити процес адаптації функціональних підсистем до змін в оточуючому середовищі.

Важливе значення для подальшого розвитку споживчої кооперації, забезпечення соціальної підтримки та економічного захисту членів споживчих товариств мають питання упорядкування відносин власності, відродження реальних власників кооперативного майна в особі пайовиків, підвищення зацікавленості та активізація їх участі у діяльності споживчих товариств і кооперативних підприємств.

Першочерговим завданням організацій і підприємств системи споживчої кооперації України є найефективніша реалізація потенційних можливостей для економічного розвитку системи, підвищення її ролі в економічному зростанні та формуванні громадського суспільства шляхом посилення своєї соціальної місії і демократичних засад діяльності, соціального захисту і підтримки членів споживчих товариств. Подальший розвиток споживчої кооперації здійснюватиметься в межах її оновленої соціально-економічної моделі і соціально орієнтованої кооперативної діяльності [10, с. 16].

З цих позицій, доцільним є впровадження комплексного підходу до дослідження соціально-економічних та виробничих процесів, що відбуваються в організаціях і на підприємствах споживчої кооперації. Така методика має поєднувати емпіричні (досвідні) методи та елементи системного, процесного і ситуаційного підходів, а також механізм управління стратегією розвитку підприємств в умовах змін середовища і зростаючої конкуренції. Ключовими напрямками методики (підходу) є

аналіз і оцінка процесу функціонування економічної, соціальної, фінансової, техніко-технологічної, виробничої підсистем і дослідження можливості їх прогресивного розвитку у майбутньому.

Удосконалення процесу управління кооперативним господарством, на наш погляд, має здійснюватися у відповідності до розроблених заходів щодо укріплення господарського механізму управління системою споживчої кооперації. Завдання покращення управління кооперативними організаціями і підприємствами повинні витікати із головних напрямків діяльності споживчої кооперації та включати наступні питання:

- підвищення рівня організаційної роботи і посилення впливу господарського механізму на досягнення високих кінцевих результатів і якості роботи кооперативних структур;
- удосконалення організаційної структури управління організацій і підприємств системи споживчої кооперації;
- організаційно-господарське укріплення споживчих кооперативів різних рівнів;
- розвиток внутрішньо-кооперативної демократії на основі підвищення ролі членів споживчих кооперативів в управлінні господарськими справами;
- покращення процесу планування, підбору, розміщення, адаптації, підготовки, оцінки трудової діяльності та розвитку персоналу;
- розвиток наукових досліджень з проблем удосконалення механізму управління, прискорення впровадження досягнень науково-технічного прогресу на практиці, підвищення ролі споживчої кооперації у народногосподарському комплексі країни.

Дослідження процесу та механізму управління розвитком організацій і підприємств системи споживчої кооперації України доцільно проводити у декілька етапів:

1. Діагностика поточного стану організацій і підприємств системи за допомогою кількісних економіко-статистичних методів і моделей та якісних методів експертних оцінок.
2. Визначення причин відхилення основних показників діяльності основних об'єктів системи від середньо галузевих і нормативних параметрів.
3. Аналіз потенційних можливостей виходу кооперативних організацій і підприємств на стабільну траєкторію свого соціально-економічного розвитку.
4. Оцінка перспектив реалізації основних напрямків Стратегії розвитку споживчої кооперації за основними галузями і програм розвитку системи кооперативного господарювання на регіональному рівні.
5. Розробка цілісного, гнучкого, адаптивного, відповідного до умов ринку організаційно-економічного механізму управління розвитком системи споживчої кооперації України зі всіма структурними елементами.
6. Формування і впровадження організаційно-економічного механізму управління розвитком споживчої кооперації, стимулювання участі пайовиків і потенційних інвесторів у збільшенні кооперативного майна та капіталу, забезпечення ефективного зворотного зв'язку.

Слід відзначити, що для системи споживчої кооперації зараз дуже нагальним є впровадження такого механізму управління, який би характеризував ефективні засоби впливу і мав свої особливості застосування. Враховуючи сучасний стан багатьох галузей системи, слід зазначити, що не завжди звичайні засоби впливу можуть дати необхідний ефект у короткостроковому періоді. Тому необхідна термінова реалізація механізму управління розвитком системи споживчої кооперації, адекватного вимогам сьогодення.

Такий механізм управління розвитком системи споживчої кооперації сприятиме адаптації її організацій та підприємств до умов ринкової економіки, підвищенню ступеню їх конкурентноздатності, а також буде показувати перспективи функціонування і постійного розвитку цих структур в довгостроковому періоді.

ВИСНОВКИ

Таким чином, механізм управління функціонуванням організацій і підприємств системи споживчої кооперації має бути спрямований на стабілізацію процесів в межах окремих підсистем, а механізм управління їх розвитком – на усунення відживаючих структур, появу нової якості, укріплення життєвого рівня модифікованих систем управління. Цей механізм, як ми бачимо, повністю відповідає місії споживчої кооперації, дозволяє зорієнтуватися у поточних проблемах господарської діяльності, розглянути можливості впровадження стратегії її подальшого розвитку.

Надалі залишаються актуальними питання розкриття концепції стабільного розвитку системи споживчої кооперації, розгляд основних складових організаційно-економічного механізму управління розвитком організацій і підприємств системи, які автор передбачає розглянути у своїх подальших дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ансофф И. Стратегическое управление: Сокр. пер. с англ. – М.: Экономика, 1989. – 520 с.
2. Бабенко С.Г., Гелей С.Д. Українська кооперативна ідея в загальноєвропейському контексті. – К.: Вісті ЦССТУ, 2003. – 160 с.
3. Лысенков Ю.М. Хозяйственный механизм в системе кооперации. – К.: Тэхника, 1989. – 101 с.
4. Маркіна І.А. Тенденції розвитку системи споживчої кооперації України. – Полтава: ПКІ, 2000. – 16 с.
5. Матеріали XIX з'їзду споживчої кооперації України. – К.: Вісті Центральної спілки споживчих товариств України, 2004. – 191 с.
6. Месарович М., Махо Д., Такахара И. Теория иерархических многоуровневых систем. – М.: Наука, 1975. – 298 с.
7. Портер М.Е. Стратегія конкуренції: Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скілський – К.: Основи, 1997. – 390 с.
8. Постанова Профспілки працівників споживчої кооперації України і Центрального комітету профспілки від 5.03.2008 року № Пл.-Ш/З „Про стан соціального партнерства між господарськими і профспілковими органами всіх рівнів у системі споживчої кооперації України” // ВІСТІ. Діловий випуск. – 14/03/2008. - № 11 (824). – С. 23-24
9. Райзберг Б.А., Фатхутдинов Р.А. Управление экономикой: Учебник. – М.: ЗАО Бизнес-школа „Интел-Синтез”, 1999. – 784 с.
10. Стратегія розвитку споживчої кооперації України (2004-2015 рр.): Керівник авторського колективу С.Г. Бабенко. – К.: Укоопспілка, 2004. – 62 с.